

EMLÉKEZÉS A MAGYAR SZÓ HŐSKORÁNAK ÉVEIRE

REHÁK LÁSZLÓ

A *Magyar Szó*val, akkor már jó ideje így hívták a napilapot, szorosabb kapcsolatba 1948 tavaszán kerültem. Az év januárjában jó néhányan, akiknek legalább középiskolai érettségink volt, hirtelen leszereltünk, mert az időközben meghozott kormányrendelet szerint már hét hónapot túlszolgáltunk a Jugoszláv Hadseregben. Oda az első békebeli újoncokkal vonultam be 1946 decemberében, mert nem volt meg a legalább kétéves fegyveres szolgálatom vagy hazai területen kifejtett aktív hátszói tevékenységem. Eredetileg három évre vonultam be, mert a légierőkhöz jelentkeztem azzal a reménnyel, hogy mint hetedfél éves volt gépészmérnök-hallgatóból legalább egy bombázó farkába telepített gépfegyveres lesz belőlem. Az egészből nem lett semmi, a repülőterek parancsnokságának alakulatához kerültem, ami azt jelentette, hogy alapjában véve gyalogsági feladatokat végeztünk repülő kék egyenruhában, majd egy tucatnyi tanítóval és egyetemi hallgatóval írkokodtunk a hadosztályi rangú parancsnokság politikai osztályán, véletlenül annak az alezredes politikai biztosnak a keze alatt, akivel együtt tanultam 1946 elején a dedinjei pártiskolán. Hirtelen leszerelésem után néhány hétig vártam vajdasági beosztásomra. Eredetileg úgy tervezték a tartományi vezetőségben, hogy Kikindán a járási pártvezetőség szervező titkára legyek ismét (ezen a poszton voltam már 1945 őszén is az alkotmányozó törvényhozási általános választások előkészítése és lebonyolítása idején), de ezt még a köztársasági vezetőségnek is jóvá kellett hagynia. Mivel a javaslatot nem hagyták jóvá, a Vajdasági Népfelzabartó Főbizottság megbízothelyettese lettem. Az időközben államosított tartományi és helyi jellegű ipari megbízott két helyettese egyikeként terapi felügyeletet végeztem, a másik irodai ülő munkát talált magának. Jómagam főleg a kézi munkaerőt igénylő téglagyárak felkészültségét ellenőriztem, a téglaverés majd -szárítás után az égetés tavaszra induló időszakára. Nagyjából már körüljártam ezeket a kisebb-nagyobb téglagyárakat — az igazán nagyok és a csílehasználatnál jobban gépesített téglagyárak már köztársasági jellegű üzemek voltak abban az időben —

és a beosztott főbizottsági tisztviselők azon igyekeztek, hogy én is rákerüljek a hosszú bőrkabátot igénylők listájára, mert az akkori megbízottakat és helyetteseiket megillette a bőrkabát, de a jegyzéket már összeállították, mielőtt én a Főbizottságba kerültem volna, amikor hirtelen közölték velem: holnaptól kezdve új beosztásba kerülök, a tartományi pártvezetőség agitprop-bizottságának kisebbségi sajtóelődője lettem.

Mellesleg, az egész tartományi agitprop-bizottság, éppen úgy, mint a járási városi agitprop-bizottságok, összesen négy szektorvezetőből állt (az eszmei-propaganda, az agitáció-sajtó, a kultúra és a technikai-szervezési szektor vezetőjéből), azzal, hogy a tartományinak még egy gépirótitkárnője is volt (közösen a tartományi AFŽ, azaz A Nők Antifasiszta Frontja vezetőségével), s jómagam hatodikként a propaganda-sajtó szektor vezetője mellett mint előadó. Főnököm nemrég még a *Slobodna Vojvodina* főszerkesztője volt, és őt is azokban a hetekben helyezték át az agitprop-bizottságba a feladattal, hogy ellenőrizze azt a napilapot, amelynek nemrég még főszerkesztője volt; az addigi sajtó- és propagandavezetőt a kultúra ügyeivel bízták meg. Az én feladatom az volt, hogy vezetőm általános betekintése alapján ugyanezt végezzem a *Magyar Szó*-nál, viszont a többi hetilap tartalmának elemzésére (ideértve a szerbhorvát nyelvű szabadkai újságot és az akkor Újvidéken megjelenő *7 Napot* is) külön-külön, a tartományi fővárosban dolgozó és élő pártaktivisták-ból elemző csoportokat alakítottunk, amelyeknek tagjai a lapok egy-egy rovatával vagy témakörével foglalkoztak, és a csoportok közös heti összejövetelén beszámoltak észrevételeikről, amiket azután összehangoltak, és a csoport egységes elemzése eredményeként fogalmaztak meg.

Az akkori *Magyar Szó* főszerkesztője és a tartományi agitprop-bizottság propaganda- és sajtóvezetője között idővel okkal vagy anélkül rossz emberi viszony alakult ki, az együttműködés légköre megromlott, különböző vérmérsékletű és műveltségű emberek voltak; a főszerkesztő lebecsülte agitpropbeli felettesét, ez meg őt az őszinteség hiányával és politikai megbízhatatlansággal gyanúsította. Volt alapja mindkét részről a kölcsönös ellenszenvnek.

Az agitprop-bizottságból úgy indítottak útnak a *Magyar Szó* szerkesztőségébe, hogy lelkemre kötötték: ügyeljek a főszerkesztőre, mert kétszínű, nem őszinte ember és nem hajlik az együttműködésre. Idővel, a főszerkesztővel együttműködve, ő kezdte nekem adagolva lefesteni saját meglátásban az agitpropbeli előbbi felettesét, többek között mint elretentő példát említette meg esetét Petőfi versével. Nevezetesen, a lap a március 15-i polgári forradalom és szabadságharc megindítását Petőfi Akasszátok fel a királyokat című versével akarta jelölni, kidomborítva a vers társadalmi forradalmi jellegét, lehántva róla a hamis nemzeti romantikát, amelyet a valamikori hivatalos megemlékezések kialakították az olvasók jó részének tudatában. Ezen a terven: fennakadt az agitpropban

a felelős felettese: először is, miért kell foglalkozni a polgári forradalommal? Ezenfelül felvetette a kérdést: miféle költő és kicsoda is tulajdonképpen ez a Petőfi? A magyarázkodás végül is a főszerkesztő szempontjából kielégítően zárult, amikor kibökte, hogy a verset Jovan Popović is lefordította szerbhorvát nyelvre, és közölte az általa szerkesztett irodalmi lapban (Popović a háború idején a *Slobodna Vojvodina* szerkesztője volt, és a kérdéses időben a Jugoszláv Írószövetség központi lapjának a főszerkesztője). Ennek alapján, dohogott az akkori főszerkesztő, az ellenkezés megszűnt, és a válasz a következő volt: az már más, ha Popović elvtárs ennek a költőnek a versét átköltötte és leköszölte, akkor a vers mehet.

Ilyen légkörben kerültem abba a helyzetbe, hogy minél fájdalommentesebben és egyben hatékonyan végezzem a lap készülő számainak tartalmi ellenőrzését. Semmi értelme sem lett volna hozni és vinni a híreket, hanem ügyintézési személytelenséggel, tapintatosan, de bizonyos értelemben kérlelhetetlenül kellett elvégezni az ellenőrzés napi teendőit. Ez alapján véve, érzésem szerint, sikerült is. Ezekben a hónapokban nem volt megjegyzés a *Magyar Szóra*. Gyakorlatilag ez a lapellenőrzés úgy festett, hogy déli tizenkettő tájt megjelentem a főszerkesztő dolgozószobájában, ekkor már a következő nap újságjának nyomdakész kéziratanyaga összeállt (kivéve még a Hell-féle távgépiró készüléken beérkező esetleges délutáni külföldi jelentések egy részét), megvolt a szám részletes tördelési tükre is. A főszerkesztő bezárta dolgozószobáját, és én elejétől végig átolvastam a következő napi újságot kéziratban, ügyelve az egyes írások elhelyezésére, címezésre és a szöveg-behúzásos kiemelésekre. A főszerkesztő a lelegején úgy gondolta, hogy, maga előtt tartva a kéziratköteget, beszámol nekem a véglegesített számról; ebbe nem mentem bele, hanem átvettem tőle az egész köteget, és az első kéziratból az utolsóig naponta mindent figyelmesen elolvastam.

Nem is adódott sok megjegyzés vagy utólagos bejavítást igénylő és megkérdőjelezett kéziratrészlet. A legtöbb bonyodalom a belpolitikai szabadriporter írásaival volt. A másik érzékenyebb dolog az öles központi beszédek és beszámolók szabatos fordításának ellenőrzése volt. De ez ténybeli kérdés volt, nem kapcsolódott egyéni ízléshez vagy véleményhez. A bizonytalan vagy nem eléggé érthető magyar nyelvű szövegnek az eredetivel való összevetésében és a fordítás mérlegelésében a főszerkesztő magánszorgalomból is igencsak járatos és igényes volt.

Nyilvánosan, a többi újságíró előtt csak a szerkesztőség heti értekezletén mutakoztam, amit már régebben rendszeresítették. Ezekben az összejöveteleken az állandó munkaviszonyban lévő vidéki tudósítók a központi szerkesztőség tagjaival (a vidéken dolgozó munkatársak száma körülbelül elérte a központi szerkesztőségben dolgozók létszámát) egy előre elkészített heti elemzés alapján megvitatták az elmúlt hét számain, és kijelölték a soron lévő hét alapvető témáit, a megvalósításra érdemes

ötleteket. — Mellesleg a vidéki munkatársak a terjesztést is figyelemmel kísérték, noha ténylegesen akkor és még néhány éven át egy központosított vajdasági lapterjesztő vállalat, amelyet szintén a Népfront alapított, terjesztette a *Magyar Szót* is. Úgy, hogy epésen megfogalmazott humorizáló átokként emlegettük. Ha valakinek rosszat vagy kellemetlen akartunk kívánni, odaszóltunk neki: terjesszen téged is a Népfront. — Ezeket a heti értekezleteket, ha az időjárás megengedte, gyakran a kamenicai parkban (hajón utaztunk odáig) vagy más kirándulóhelyen tartottuk, és sportolással fejeztük be. Az értekezleten mindenki akkor szólalt fel, amikor akart, és annyit beszélt, amennyi mondanivalója volt. Nekem mindig volt több-kevesebb mondanivalóm. Mondta is az akkori főszerkesztő — erről néhány évvel később értesültem —, ez a Rehák meglehetősen jófejű munkásifjú. Persze abban az időben nem volt szokás egymásnak részletesen beszámolni magánéletünkről. Külső kinézésünk megöltözködésünk az akkori szokásokhoz idomulva, egyáltalán nem volt választékosnak mondható, micisapkával kiegészítve, nyakkendő nélkül. (Csak mint tartományi főbizottsági megbízotthelyettes parancsolta meg a főnököm, hogy nyakkendőt viseljek — noha ő maga nem viselt —, és ellenkezésemre azt válaszolta: te állami főtisztviselő vagy én meg politikus.) A naponkénti borotválkozás meg akkor egyenesen kispolgári csökevénynek számított. Természetesen, a heti értekezleteket a főszerkesztő vezette és saját fogalmazásában javasolta az értekezlet munkájának összefoglalóját.

A Tájékoztató Iroda, pontosabban Sztálin és Molotov aláírásával a Szovjet Szövetség Kommunista Pártjának vádoló leveleire a JKP Központi Bizottsága április 12—13-án megtartott ülésen elfogadott s Tito és Kardelj által aláírt levélválasz közzététele nemkívánatos új helyzetet teremtett a *Magyar Szó* szerkesztőségében. — Minden szerkesztőség megkapta a terjedelmes szövegeket (a szovjet vádak tartalmazó levél teljes szövegét és a JKP KB választát és írásos álláspontját, hogy az adott helyzetben nem vesz részt az ülésen, amelyet a JKP megkerülésével készített elő és hívott egybe a Tájékoztató Iroda, és amelyre Moszkvából először május 19-én, majd megismételve június 19-én küldtek meghívást). — Kézhez kapva a szerkesztőségnek a Tanjug által megküldött másnapi újságszöveget, a *Magyar Szó* főszerkesztője és helyettese, aki egyben a JKP szerkesztőségi alapszervezetének titkára is volt, hirtelen rendkívüli alapszervezeti ülésre hívta egybe a pártszervezet tagjait. Igyekeztek rábírni az aránylag fiatal párttagokat, hogy foglaljanak állást Sztálin és Molotov levele mellett és a Tito és Kardelj által aláírt, a JKP KB álláspontját tartalmazó levelet ítélik el. Befolyásolási kísérletük nem járt eredménnyel, noha mindkettőjüknek mint marxistáknak, tájékozott és művelt embereknek (a párttitkár a háború előtt kommunista tevékenység miatt börtönviselt kommunista is volt) nagy szakmai és politikai tekintélyük volt a két-három év előtt összetoborzott újságírók előtt. A tag-

ság nem látott tisztán, mert nem is olvasta még el a különben terjedelmes írásos anyagot, másrészt a pártvezetőségek tagjai és megbízottjai csak másnapról kezdve tervezték és tartották bevezető vitaindító fellépésüket. Ezért a *Magyar Szó* pártalapszervezete úgy határozott, a főszerkesztő és helyettese ellenkezése ellenére, hogy ezen a rendkívüli ülésen nem foglal állást, még alaposan átgondolják a dolgokat, miután tüzetesen elolvassák a közzétett szövegeket. — Megjegyzendő, hogy az ilyen álláspont is rendhagyó volt Vajdaság pártalapszervezetei között, tudtommal az egész tartományban összesen még két alapszervezet nem volt félreérthetetlenül helyeslő állásponton a JKP KB levelébe foglalt nézetekkel és javaslatokkal kapcsolatban, azzal a megjegyzéssel, hogy a *Magyar Szó* alapszervezete tizenkét órával előbb értesül szakmai feladatainál fogva a nyilvánosságra hozandó pótszövegek tartalmáról. — Sikertelen igyekezete után, a pártalapszervezet ülésének lezárulásával, a főszerkesztő, tiltakozásként, még aznap éjjel a JKP tartományi pártvezetőségében azonnali hatállyal lemondott a *Magyar Szó* vezetéséről — néhány hónappal később többedmagával szervezkedésbe is fogott, és miután rajtakapták, gyűjtőtáborba szállították —, helyettese meg szintén még az éjjel kijelentette, hogy képtelen a nagy Sztálin ellen bármit is leírni, és egyben kérte, helyezték őt át szakmájába kórházi orvosnak. Így osztották be a volt főszerkesztő-helyettes párttitkárt az újvidéki akkori központi tartományi kórházba a nemi betegek gyógyítására; fogadkozásához híven élete végéig nem bocsátkozott a JKP politikai vonalával szembeni tevékenységbe, új munkahelyén a bőr- és nemi betegek szakorvosává képezte magát tovább, és mint vezető szakorvos vonult nyugdíjba.

Mindenesetre számomra a következő nap meglepetést tartogatott: közölték velem, hogy ezentúl én vagyok a *Magyar Szó* fő- és felelős szerkesztője, és két alapvető feladattal bíztak meg: biztosítani a napilap folyamatos további megjelenését, a szerkesztőség újságíróinak eszmei képzését és a JKP politikai vonala mögé való fenntartás nélküli és tevételes felzárkózást, valamint kimondták: személyesen felelek, ha még valamilyik újságíró a Tájékoztató Iroda hínárjába gabalyodik. A *Magyar Szó* társadalmi szerepével kapcsolatban az általános feladatok nem változtak: növelni a lapnak az olvasókra gyakorolt befolyását, mozgósítani olvasóit a közvetlen feladatokra és feltárni a szocializmus nyújtotta távlatokat, valamint kifejezni az új Jugoszlávia magyar dolgozói haladó beállítottságú részének törekvéseit, hangot adni véleményüknek és hangulatuknak, amelyek nyilván közepesek voltak az egész ország többi dolgozóinak akarásával.

Személy szerint számomra ez nem volt könnyű feladat, noha némi tapasztalattal és elméleti iskolázottsággal rendelkeztem, előbbi beosztásom révén. De az újságszerkesztés mesterségbeli dolgát jól elvégezni huszonégy éves fejjel más volt, mint például a már kéziratban készre

szerkesztett lapot tartalmilag elemezni. Az akkor még nem népes törzsgárda is eléggé zilált és részben elbizonytalanodott volt, hiszen a két, számukra vitathatatlanul legnagyobb tekintély hirtelen távozott, még hozzá eszmei-politikai szempontból megbélyegezendő okokból.

Tevékenységem mint újdonsült fő- és felelős szerkesztőé úgy kezdődött, hogy a lapkészítés technológiáján semmit sem változtattam, de a reggeli anyagbemondást és laptervezést még megtoldottam egy előzetes jó órányi, fejtágításnak becézett, lehetőleg kötetlen, eszmei kérdésekkel és a Jugoszlávia és a tájékoztató irodás államok időszerű viszonyával foglalkozó eszmecserevel. Azután ügyeltem, hogy az újídeki központi szerkesztőség minden munkatársa ne csak a reggeli eszmecsere-órákon tegyen kijelentéseket, hanem írásos formában, névaláírással minél előbb, mindenkitől közöljünk valamit a Tájékoztató Irodával kapcsolatban és ezzel kizárjuk azt a lehetőséget, hogy valaki is szemlélő és esetleg ingadozó álláspontra helyezkedhessen.

Kis csapat volt az akkori szerkesztőségi gárda. Nagyon tarka arculatúak voltak mint újságírók: különböztek élettapasztalatban, szakmai felkészültségben, politikai jártasságban, műveltségben és vérmérsékletben. A szerkesztőség irányítása azt követelte a főszerkesztőtől, hogy, egy kicsit a valamikori hűbéri idők serege módjára, csapata élén legyen és példát mutasson, de ugyanakkor lehetőleg mindenkit meghallgasson és önkezdeményezésre buzdítson. Először is a főszerkesztő munkaideje reggel kezdődött, a központi lapok átfutásával és a fejtágító üléssel. A munkanap pedig a rotóból megjelent első példányok újraolvasásával végződött. Az akkori 4—6 oldalas *Magyar Szónál* a cím és alcímadás lényeges volt. Nem jelenhetett meg például színtelen leíró cím.

A magyar nyelvű sajtó hagyományához tartozott a szövegbe bejelölt, behúzott sötét betűs vagy dőlt betűs kiemelés, ami rendszerint a főszerkesztő dolga volt a kézirat végső változatának átolvasásakor. Hamar meg kellett tanulnom az ólomba öntött és már oldalba tördelt szövegrövidítés technikáját, mert akkor ez is a főszerkesztő dolga volt (a főmettőr és a technikai szerkesztő jelzése alapján).

Az újonnan előállt helyzetben megszűnt az agitprop-bizottság részéről a lap teljes anyagának előzetes áttekintése, vagyis az áthelyezésem által megüresedett kisebbségi sajtóelőadó helye betöltetlen maradt, és meg is szűnt. Viszont szükségesnek bizonyult, különböző források alapján, hosszabb lélegzetű, átfogóbb eredeti szerkesztőségi cikkekben is tárgyalni az akkori idők munkásmozgalmi és a marxizmus elvi kérdéseit. Ez a feladat természetesen az új főszerkesztőre hárult. Ezeket az írásokat viszont kötelezően be kellett mutatni az agitprop főnökének — akkor már általános főnöke is volt a bizottságnak —, aki, magyarul nem tudván, szerbhorvát fordításban vizsgálta és ha kellett mondatról mondatra vitatta meg a néhány hasábos cikket. A fordításra külön egy nyugdíjas, természetesen szerbhorvát anyanyelvű, de magyarul is tudó ügyvédet alkal-

maztunk, akinek csak az volt a dolga, hogy a magyarul megírt cikket szerbhorvát nyelvre ültesse át. Nem sokáig, mert csakhamar kiderült, hogy az előzetes jóváhagyás elnyerése érdekében történő ellenőrzés során felmerülő, nem világos és vitathatóan megfogalmazott mondatok túlnyomó többsége a fordítás során került a szerbhorvát szövegbe. Ezért gyakorlatilag ésszerűnek bizonyult, hogy az új főszerkesztő mindjárt szerbhorvát nyelven írja meg a cikkeket, és jóváhagyásuk után már rutinmunkának bizonyult magyar nyelvre fordítani megjelentetés végett.

Harcos kiállást követeltek a napilaptól az akkori idők. A tájékoztató irodás Rákosi-féle lélektani hadjáratban a magyar nemzeti kisebbségre külön számítottak. Ezért a nemzeti romantikát szétosztató, a valós helyzetet tudatosító, a lap egész olvasótábora számára nem is mindig népszerű és olvasót csalogató igazságokat kellett hangoztatni. Oldottabb formában a főszerkesztő tollából a Házunk tája tömör rovatban, néha az egyhasábos kezdetű vezércikkben, az elkövetett elírások és baklövések humoros önbírálata céljából meg, akkor is elismert költőnk tollából, a Magyarzó Pistike levelei rovatban mondta ki az újság a maga egyértelmű álláspontját.

Volt egy időszak, amikor az országot sújtó gazdasági zárlat következtében egész Jugoszláviában rotópapírhiány jött létre. Ezért kiadták az utasítást, hogy minden napilap csökkentse felére a példányszámát. Mi másképpen cselekedtünk. Az akkor már amúgy is négy oldalra soványodott *Magyar Szó* — a második világháború alatt megjelenő franciaországi lapok példájára — kétoldalassá alakítottuk át, nem csökkentve a példányszámot. Ennyi önállóságot azért mégis tulajdonítottunk a szerkesztőségnek. Természetesen miniatürizáltuk a lap egész grafikai-nyomdatechnikai kiállítását is. Szerencsére ez a nyomasztó rotópapírhiány nem tartott hosszú ideig.

A szerkesztőség számbeli, de főleg szellemi-politikai teljesítőképességének felerősítése nélkül az akkori *Magyar Szó* nem tehetett eleget a tőle elvárt társadalmi feladatoknak. Ezt a problémát nagy erőfeszítésekkel, tévelygések árán is, de alapjában véve tíz év alatt megoldottuk. A jugoszláviai magyar szocialista újságírás lényegében egy évtized alatt oldotta meg azt a feladatot, amelyre a burzsoá sajtónak egy fél évszázad állt rendelkezésére. Mindenesetre ez egy olyan dinamikus eseménysorozat volt, amit nem is nevezhetünk folyamatnak. Itt figyelembe kell venni a *Magyar Szó* nyomdatechnikai megalapozását és más szerkesztőségek megsegítését is. Ezek a célok nem valósulhattak volna meg a JKP, illetve a JKSZ szervezete és vezetőségeinek gondos és hathatós segítsége nélkül, de részletezésük nem tartozik már a *Magyar Szó* hőskorához, és egy külön kérdéskör tárgyalásába kívánkozik.